

Rerum Naturalium Fragmenta

No. 108

<i>Szemere László: A gombák meghatározása</i>	3
<i>Szemere László: Pótlás "A gombák meghatározása" c. cikkhez</i>	13
<i>Szemere Zoltán: A madarak világából: Libuska ismerkedése</i>	15

Budapest
1937

.

Rerum Naturalium Fragmenta

Jaskó Sándor szerkesztése:

Budapest II., Lövőház-u. 22/a

A gombák meghatározása.

Írta: Szemere László.

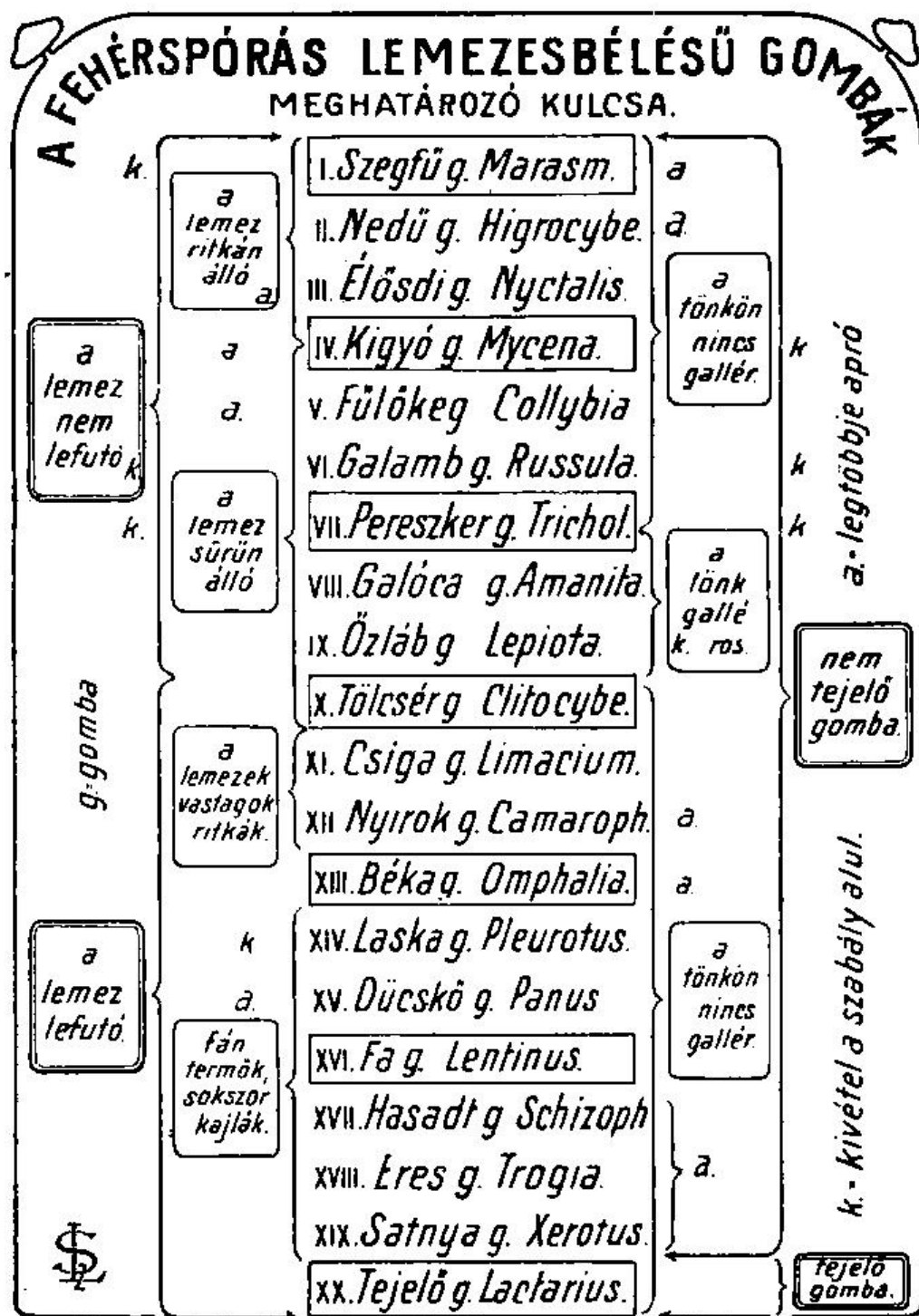
Miután több ezer fajta gomba van, azért először is arra kell törekednünk, hogy az egyes gombanemeket (latinosan: genus!) megismerhessük. Ha a gyakorlatilag fontos gombákat vesszük csak alapul, akkor a nemek száma nem olyan sok, hogy azok felett át ne tekinthetnénk.

Tehát egyes gombákat fajilag meghatározni sokszor nehéz munka, s ahhoz szakkönyv, (esetleg csak népies, hol pár száz gomba leírása van meg) szükséges, ezzel szemben az egyes fontosabb nemekkel (genus) megismerkedhettek e cikkem nyomán is.

Mondjuk tehát, hogy egy gomba van a kezetekben, s azt tartva haladtok az írásom nyomán, várva a teendőket. Nos, elébb én teszek fel kérdést! *A kézben tartott gomba lemezesgomba-e, vagy sem?*

Hogy milyen, azt ránézéssel eldönthetitek, a lemezes gombák kalapjának az alján küllők módjára – persze sűrűbben – elhelyezett, rövidebb-hosszabb, késpenge alakú lemezeket észlelhettek.

Ha a gomba nem lemezes, például az április végtájt termő kucsmagomba, akkor azt a cikkemhez csatolt harmadik táblázatban keressük, ahol a gyakorlatilag fontosabb nem lemezes gombák vannak feltüntetve, kis, eligazító rajzocskákkal kapcsolatban.

Abban a táblázatban, éspedig a bal hasábjában, a földön termő gombák között meg is találjátok a kucsmagombákat feltüntető két kis rajzocskát. Ha a kucsmagombaszerű gombának, mondjuk, burkolata van a tönkje alján (mintha tojásból nőne ki a

gomba!), akkor az már nem kucsmagomba, hanem szömörcsög, latinosan Phallus, mely bűdös gomba azonban augusztusban terem.

A harmadik táblázat rajzocskái rávezetnek titeket az elágazó korálgombákra, a tüskés bélésű gerebenekre. stb., természetesen az ott írtakat is figyelembe véve. Tehát a nem lemezes gombák megismerése felé e táblázat az útjelző.

Vegyük elő most már a második esetet: ti. ha a meghatározandó gomba lemezesbélésű. Hogy ezeknek sokasága között is eligazodhassunk, legelőbb is azt kell megvizsgálnunk, hogy a kezünkben levő lemezes gomba *fehér*- vagy pedig *színes spórás-e*? Mi az a spóra? Népiesen kifejezve a gomba magja, amely nagy tömegben terem a gombák termőrétegén, tehát a lemezes gombák lemezein. A termőréteg, „hymenium” lehet igen különféle, pl. csöves, tüskés, végül a gomba külsején vagy belsejében (pöfeteg) teremhet a spóra.

Az egyes spóraszemek olyan aprók, hogy szabad szemmel láthatatlanok. A lemezekről (termőrétegről!) tömegesen lehulló spóra azonban lisztszerűen beporozza a papírost vagy üveget, amelyre a gombát helyeztük.

Tehát, ha a gomba nem árulja el, hogy milyen színű a spórája, akkor azt egy kísérlettel kel megvizsgálni.

Néha azonban rögtön megállapítható a spórapor színe. Például az érett csiperke lemezei ujjunkat barnára, az érett tintagomba lemezei meg feketére festik. Más esetben a gomba spórája már kihullt a saját maga tönkjére, vagy a csoportos gombáknál a felsőbb állásúakból az alattuk levő gombakalapra stb.

A fehér spórások között is van piszkos spórás gomba, viszont a XXI. - XXII. sz. legtöbb gombája fehérspórás s következőknél is lehet 1-1-nek az előzőeknél világosabb spórája.

A SPÓRAPOR SZÍNE

\$

6

este. Reggelre kelve aztán a spóra „bepúderozza” a papírt, vagy az üveget, s akkor egyszersmind nyilvánvaló lesz a spóra színe is. A kezdő tehát ezúton tudhatja meg a legbiztosabban, hogy meghatározandó gombája – a lemezes – milyen spórájú.

Így a lemezes gombákat két nagy csoportra oszthatjuk, azaz a fehér- meg a nem fehér-spórásokra. Előbbieket az első, utóbbiakat a második táblázatban soroljuk fel.

A továbbiakban könnyebb a nem fehér spórás lemezes gombák nemét, úgy megközelítőleg, kikeresni, mint a fehér spórásokét, mert a gombákat spóraszín sorrendbe lehetett szedni a táblázat szerkesztésekor. Ha a keresett gombáknak fekete a spórája, akkor az a harmadik táblázatban az L-LIII római számok alatt említett nemek valamelyikébe tartozhat.

Hogy melyikbe, azt aztán a táblázat más adatából igyekezzünk kihámozni.

Ha például a fekete spórás gomba lemeze lefutó, akkor könnyű a dolgunk, mert csak egyetlen olyan gombanem van, s ez a nyálkásgomba, Gomphydium. Hogy keresett gombánk milyen fajta nyálkásgomba, azt természetesen a táblázatból megtudni nem lehet, hanem csak egy olyan szakkönyvből, ahol a nyálkásgombák fel vannak sorolva. Más esetben a táblázatokból nem lyukadunk ki egyetlen genusra, de többre, s akkor megint csak olyan szakkönyvre vagyunk utalva, ahol a gombanemek jegyei ismertetve vannak. (Ezekkel minden nagyobb szakkönyv foglalkozik.)

A GYAKORIBB NEM LEMEZES GOMBÁK MEGHATÁROZÓ KULCSA.

A GOMBA BÉLÉSE

csöves, puha } Tinorú g.
Boletus, Tub.

pontozott, szívós } Lukacsos g.
Polyporus

ráncos } Trombita g.
Craterellus

lűskés, puha } Gereben g.
Hydnum

bunkós vagy elágazó } Koráll g.
Ramaria, Clavaria

elportó, puha } Pöfeteg g.
Globaria, Bovist, Lyc.

zárt, tömört } Áltri fla g.
Scleroderma

szét-nyíló } Csillag g.
Geaster

csésze-alakú, tömört } Csésze g.
Aleur, Peziza

REDŐS, PUHA } Szömörtsög g.
Phallus

Kucsma g.
Morchella Verpa

Papsapka g.
Helvella

Máj g.
Fistulina

Lukacsos g.
Polyp. Placodes

Labirintus g.
Daedalea

Gereben g.
Pleurodon, Dryodon

Enyves-Koráll g.
Calocera, Ramaria

Pöfeteg g.
Bovista

Még számos réteges, taplós, kocsonyás g.
(Polystictus, Placodes, Trameles, Lenzites, Merulius, Hericium, Auricula, Exidia stb.

Szarvas gombák.
Tuber, Elaphom.

Melanogaster, Rhizopogon,

Choiromyces Octaviana stb.

FÁNTERMŐK

Földalatti termők

Hát így „sakkozzátok” be meghatározandó gombátokat a táblázatokba, persze a fehér spórásoknál a dolog kissé körülménye-

sebb, mégpedig azért, mert az ott felsorolt (20) gombanemek mindegyikének csak fehér a spórája!

Ott aztán a gomba azon jegyeit (lefutó lemez, nem lefutó lemez, tejelő- vagy nem tejelő gomba!), amelyek a táblázat két jobboldali, meg a két baloldali hasábjában fel vannak sorakoztatva, figyelembe kell venni. Például, ha a kettétört gomba tejet bocsájt, akkor az a táblázat szerint csak tejelőgomba, *Lactarius* lehet. Ha a tönkön gallér (vagy gyűrű) van, akkor az főként galóca- meg őzlábgomba lehet.

De a pereszker, meg a tölcsérgombák egyike-másika is lehet gyűrűs, ezért terjed ki rájuk is az összefogó vonal! Hogy aztán gombánk – ha gyűrűs – az említett nemek melyikébe tartozik, azt megint csak egy olyan szakkönyv segítségével tudhatjuk meg, ahol a gombanemek jegyei ismertetve vannak. Ugyanott aztán az egyes fajok meghatározásáig is eljutunk. Ez lenne tehát a gomba meghatározásának a menete!

Valamit kell azonban még szólnom a spórák alakjáról is. Mert, ha szabad szemmel nem is észlelhetjük az egyes spórákat, nagyítóval igen. Az igaz, hogy csak igen erős nagyítóval, az ún. mikroszkóppal. Mivel a spórák alakja is lehet jellemző valame-lyes gombanemre, azért a nem fehér spórás gombáknál a spóra-alak fel is van tüntetve. (A nevek, illetve a római számok előtt.)

Mármost akiknek közületek mikroszkópja van, vagy valame-lyes úton-módon használhatja azt, annak módjában van a spó-rák alakját meg is vizsgálni. A 120-szoros nagyítás mellett még alig vehetjük ki jól az egyes spórákat; ellenben két-, háromszáz-szoros nagyítás mellett már jól.

Vegyetek ki – egy kés hegyével – a lehullott spórákból egy keveset, s tegyék azt arra az üveglapra, amelyen a mikroszkópi készítményeket vizsgálni szokták. Tárgylemez ez, ugyebár. Az odajuttatott spórára egy kis csepp vizet teszünk, s azután rányomunk egy vékonyka üveglemezt, a fedőüveget. Ezután beállítjuk a mikroszkópot, melynek segítségével így aztán a spórák alakját is megvizsgálhatjuk.

Ha a spórát nem hullattuk ki, akkor egy csipesszel egy lemezdarabkát törünk le a gombáról s azt a tárgylemezen egy csepp víz segítségével, no meg a késheggyel szétkengetjük, majd meg rátesszük a fedőüveget s kissé megnyomkodjuk.

Ha a gomba érett volt, bőven fog a vízben úszkálni spóra, melynek így színét-alakját egy csapásra észlelhetjük.

Tehát akinek alkalmas nagyítója van, annak a spóra hullattatást nem okvetlenül szükséges véghezvinnie, bár az akkor sem felesleges, ugyanis a spóra színe a nagyítón át nem egészen olyanoknak tűnik ám fel, mint tömegben, kibukva!

Például a fehér spóra a nagyító alatt víztisztát mutat, a fekete olykor barnát, a barna sárgát stb.

Hogy nyaralástokra szakkönyv nélkül is megismerhessetek néhány gombát még egy alkalommal kis rajzok kíséretében ismertetni fogom a 12 legfontosabb ehető, s a legmérgesebb gombánkat.

Az itt közölt három táblázatban ép vonallal lesznek aláhúzva mindazok a gombanemek, amelyekben *mérge*s-, és szaggatottal azok a nemek, melyekben *ehető* gombákról tudunk.

Legelsőben tehát ezeknek a megismerésére kell törekednetek!
(*Ifjúság és Élet*, 1931/32, vol.7, no.19, p.313-316)

Pótlás “A gombák meghatározása” c. cikkhez.

Írta: Szemere László

Feltételezem, hogy fiatal olvasóim között többen is lesztek olyanok, akik kedvet kapva a gombák megismerésére, alkalmilag az „Ifjúság és Élet”-ben (VII. évf.) közreadott meghatározó táblázatokat tanulmányozni fogjátok.

Ezért arra kérlek benneteket, hogy a fent jelzett cikket vegyétek elő még egyszer, s abban, illetve a táblázatokban a következő feljegyzéseket vigyétek keresztül:

A 314. oldalon balról, felülről a 9-ik sorban a „kozákgomba” korall-gombára helyesbítendő, amire ugyan magatoktól is rájöttetek, mert utánanézve a 3-ik táblázatban, kozákgombát nem találok ott. A 316. oldalon a jobb hasáb közepe tájt a „kibukva” szó »kihullva« szóval helyettesítendő.

Cikkem utolsó mondatát töröljétek, nem ugyan amiatt, hogy a megbélyegzett fajok megismerése nem lenne fontos, hanem azért, mert a Szerkesztő Úrnak tévedésből két olyan táblázatrajzot küldöttem, amelyeken a mérgesek és az ehetőek nincsenek úgy megjelölve, mint az első táblázatban.

Pótoljuk immár a hiányt a következőképpen: Jól kihegyezett piros és kék ceruzát vegyetek elő s a második táblázatban piros aláhúzással jelöljétek meg a következő római számoknak megfelelő magyar neveket: XXIV, XXV, XXVI, XXVIII, XXXVIII, XLI, 1 XLVI és XLVII. Az utolsó táblázatban ugyancsak pirossal húzzátok alá ezeket a szavakat: Tinorú g., Altrifia g., Csésze g.

és Papsapka g. Ily módon meg vannak ezekben a táblázatokban is jelölve azok a nemek, amelyekben mérges fajokról tudunk.

Most kék ceruzával húzzátok alá a következő római számoknak megfelelő latin szavakat: XXI, XXIII, XXV, XXVI, XXVI, XXVIII, XXXVI, XXXVIII, XL, XLV, XLVII, LII és LIII.

S megint a harmadik táblázatban ezeket a latin szavakat: Bole-
tus, Tubiporus, Polyporus, Craterellus, Hydnum, Ramaria,
Globaria, Morchella, Fistulina, Dryodon, Tuber, Melanogaster
és Choiromyces. Így tehát az utolsó két táblázatban is rámutat-
tunk arra, hogy hol vannak mérges és hol ehető fajok.

Egyöntetűség kedvéért lehet természetesen az első táblázatban
ugyancsak piros ceruzával aláhúzni mindazokat a szavakat,
amelyek ép – s kékkel, amelyek szaggatott vonallal vannak
megjelölve.

(Ifjúság és Élet, 1932/33, vol.8, no.1, p.19)

A madarak világából: Libuska ismerkedése.

A madarak aprajának-nagyjának történetét meséli itt el, ahogy ő hallotta tőlük, madárszerető bácsi:

Szemere Zoltán.

Egy nagy-nagy nádas-lápos tavon történt.

Akkora volt az a nádas, hogy tán egy hét alatt se tudnád körüljárni. A tó a közepén több helyen megmutatta tükrét, vagyis imitt-amott nem volt benőve náddal: volt rajta »nyílt víz« is. Ott ugyanis olyan mély a víz: hogy a nád nem tudna már a lábán állani, megfulladna; ezért nem is nő. De amint a szélek, meg egyes szigetek felé sekélyedik a víz, olyan náderdő van ott, hogy a házunknak is csak a teteje látszanék ki belőle, ha oda tennék. A merre még sekélyebb a víz, ott teli van káka, sás meg más efféle rengeteg mindenfajta vízinövénnyel meg egyéb gizgazzal.

Az ilyen tó a vadliba hazája.

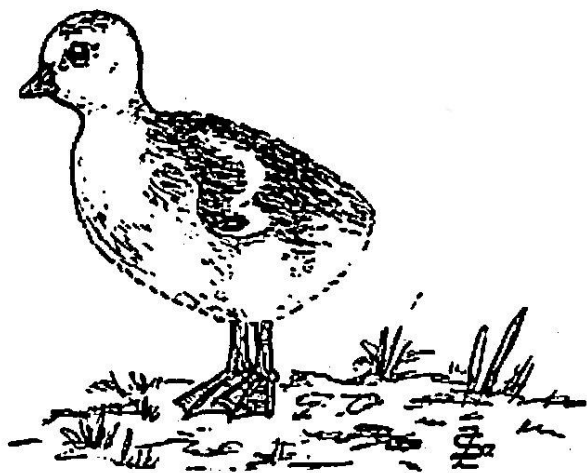
Az a libuska, amelyikről mesélni fogok, egy ilyen nagy mocsárban látta meg a napvilágot.

Majdnem a tó kellő közepén, egy kis pocsétás szigetkén volt a bölcsője, vagyis a vadliba-mama fészke.

Vadlibáék bizony csak olyan helyen ütik fel tanyájukat, ahol nem fordul meg lépten-nyomon emberfia. Nyugalom kell nekik, ezt pedig a szélek felé nem igen találják meg.

Libuskánk mamája négy szép, nagy, fehér tojást rakott a fészkébe. De persze, hogy a tojás olyan nagy volt, bizony egész hónap kellett hozzá, míg azokból apróságait kikeltette.

Most itt van már mind a négy aranyos kis libácska. Olyanok, mint egy sárga pihelabda, amelyik az egyik oldalán egy kicsit zöldesnek látszik. Hogy ne kelljen annyit magyaráznom róla; amit úgyis nehezebben értenétek meg, csak nézzétek meg ezt a kis képet s máris megismertétek libuskánkat.

Libuska.

Sirályka.

Akárcsak a kis kacsák, a kis libák is hamarosan elhagyják a fészket, amin mindnyájan kikeltek és pihe ruhácskájuk megszáradt. Mindenfelé vezetgeti őket az anyjuk s így tanítja meg őket ennivalót keresni.

Ez nem is olyan nehéz munka, ad a mocsár eleget, amivel jól lakhatnak. A tocsogók szélén a füvek zsenge hajtásai, egy kis békalencse, meg egyéb mindenféle levélkék. Az anyjuk sorra megmutogatja nekik, melyiket lehet megenni.

Amint így úszkálnak-legelésznek a sekély csátés-kákás vízben, az egyik szemfüles libuska észreveszi, hogy valamivel arrébb szintén úszkál egy pelyhes társaság.

Először azt gondolta, hogy azok is vadlibácskák, de ahogy jobban megnézi őket, látja, hogy azok kisebbek és a piheruhácskájuk nem annyira zöldessárga, hanem inkább barnás: halvány világosbarna, mint a napsütötte fövény, sötétebb barnával tarka-barkán.

– Kik azok, mama? – kérdi a kis kíváncsi.

– Azok, fiam, a sirálmama gyerekei. Éppen olyan friss kelésűek, mint ti.

– De én sokkal nagyobb vagyok, mint ők. Miért olyan kicsinyek?

– Hát, mert a mamájuk is sokkal kisebb, mint én és azok a tojások is kisebbek, amelyikből ők kikeltek, mint azok, amelyekből én benneteket kiköltöttelek.

– Akkor, ha megnövök, én is nagyobb leszek, mint az ő mamájuk?

– Nemcsak akkor, amikor felnősz, hanem már akkor is, mikor a Hold megint szépen fog éjjel világítani.

– Mama, én szeretnék vele beszélni.

- Ha véletlenül találkoztok, nem bánom, ha beszélsz vele, de elkószálni nem szabad. Mindig csak olyan messze szabad

elmenni, hogy a hívásomat meghallhassad. Mert ahol sűrű a csuhés, ott igen könnyen eltévedhetnél, nem találnál hozzám vissza, aztán éjjel a hidegben nem volna kinek a szárnya alá bújnod, megfáznál.

Tovább mezgerélnek, keresgélnek a tocsogóban.

Most észreveszi a mi kis libuskánk a sirálygyerek mamáját is. Mert valóban, a kis liba jókora örömeire bogarászás közben a sirálycsalád közelebb jött hozzájuk. Nagy bátran hát egyenesen az egyik kis sirályka felé úszik. De mi az, a sirálygyerek mintha menekülne tőle.

– Ne félj, kis pajtáskám, hiszen én nem bántalak, csak szeretnék megismerni, mert látom, hogy te nem vagy kisliba és a mamám már meg is mondta, hogy te a sirálymama fia vagy.

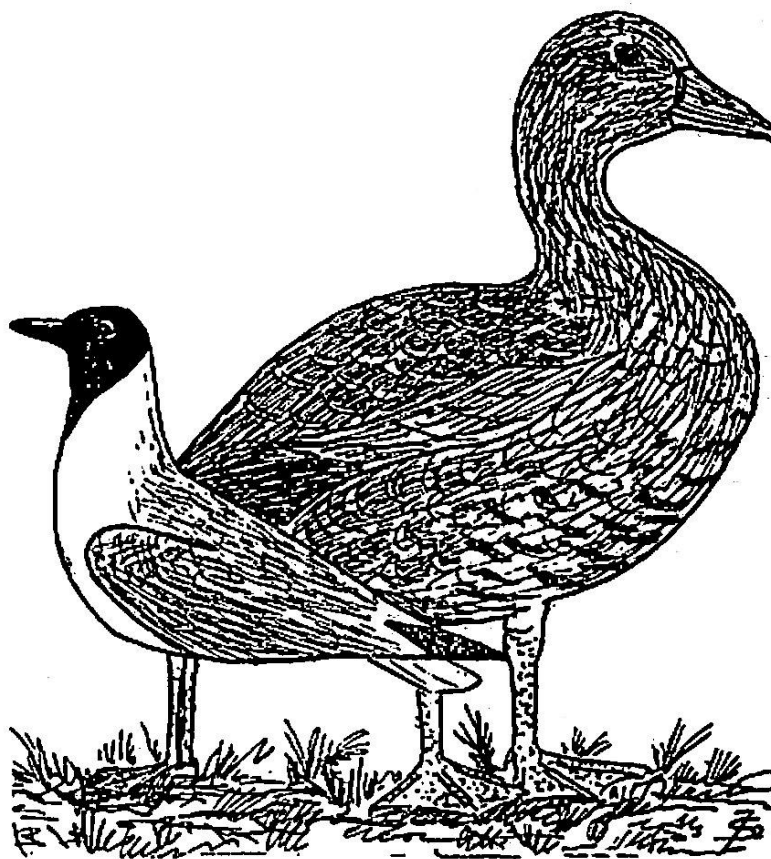
A sirályfiú csodálkozva néz vissza, hogy valaki már az ő nevét is tudja. Bizony félt egy kicsit, hiszen a kis liba sokkal, de sokkal nagyobb volt, mint ő. De, hogy olyan barátságosan szólt hozzá, lassan eloszlott a félelme, bevárta a kis libát.

– Te azt mondod, hogy kisliba vagy? De, hogy lehet az, hiszen te sokkal nagyobb vagy nálam?

– Hát úgy, hogy a mamám is sokkal nagyobb, mint a te mamád.

– Igazán nem fogsz bántani?

– Persze, hogy nem.

Liba mama sokkal nagyobb, mint sirály mama.

Közben sirályka észrevesz egy kis bogarat a víz felszínén, uzs-
gyi, utánasiet, megfogja, megeszi.

– Jaj, te, köpd ki, az nem jó.

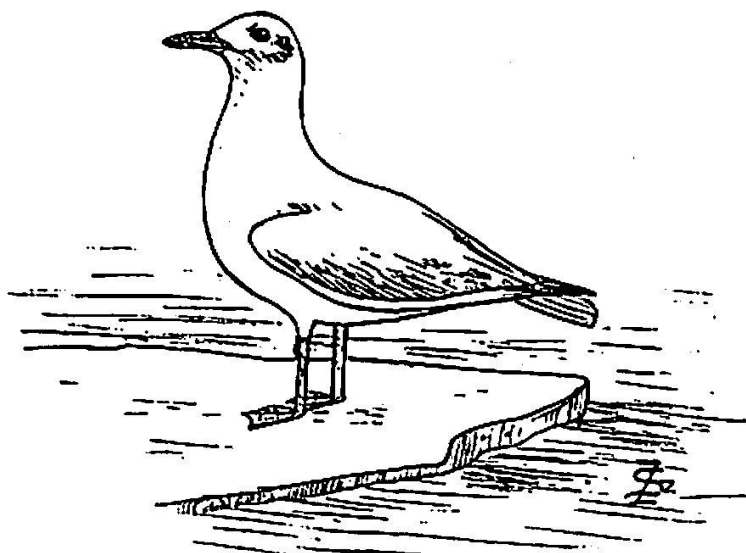
Sirályka csodálkozva néz a libuskára. Nem érti a dolgot. Az ő
mamája őt arra tanította, hogy a bogarak az igazi jó ennivaló.

– Nekem nagyon ízlenek a bogarak, én leginkább ezeket fogdo-
som. Az apró halacskák is nagyon jók, de azokat most még
nem tudom megfogni.

– Én bizony se halat, se bogarat nem eszem.

– Hát mit?

- Puha füvecskét, zsenge hajtáskákat, ilyesmit.
- Hát az is ennivaló? Soha ilyet.
- Márpedig én csak ilyesmit eszem. De mondd csak, sirályka pajtásom, az a fehér madár a te mamád?
- Igen, ugye, milyen szép fehér, a háta milyen szép szürkés, mint estefelé a víz tükre, a feje pedig olyan szép setét veres.
- Ni, ott repül egy másik fehér madár, amelyik éppen olyan, mint a mamád, annak is olyan sötét veres-barna a feje, akár a nád töve néhol.
- Az a papám.
- Érdekes, hogy ti egészen más színűek vagytok, mint mi.
- De a papámék nem járnak mindig ilyen ruhában.
- Hát az-meg hogy lehet?
- Egyszer véletlenül hallottam, hogy amikor hideg lesz, – de addig még sokszor telik kerekre a Hold képe – akkor már nem viselik a veres sapkát a fejükön.
- De furcsa. Nálunk apukáék mindig körülbelül egyforma ruhában járnak, én legalább sohasem hallottam arról, hogy valaha más színű ruhát vennének fel. De mondd csak, te is fehér tojásból keltél ki?

Sirály mama téli ruhájában.

- Dehogy. Az én anyukám tojáskája szép halvány barnás, mint a jó száraz fövény, aztán szép sötét foltok, pettyek vannak rajta, mintha apró korhatag levéltörmelék lenne rászórva.
- Furcsa, hogy nálatok a tojások nem fehérek.
- Nekem meg az nem megy a fejembe, hogy a tieitek nem tarkák.
- Hanem hallod-e, hogy van az, hogy a te apukád olyan sokat repked ide-oda és csak imitt-amott jön le a vízre?
- Hát ő bizony majd egész nap a levegőben van. Onnan a magasból nézi ki a kis halacskákat vagy a nagy vízibogarakat.
- De hát, hogy bírja ki olyan sokáig a repkedést?
- Egyszerűen-úgy, hogy neki nagy, erős szárnya van. A te apádé biztosan nincsen olyan erős, különben ő is éppen olyan sokat repkedne.

– Bizony, az én apám igen keveset repül. Hanem, sirályka pajtikám, nekem már nem szabad tovább itt maradnom, vissza kell mennem a mamámhoz, hogy el ne tévedjek.

- Igazad van, nekem is jó lesz visszamennem, mert még majd kikapok. De ígérd meg, hogy máskor is eljössz errefelé velem beszélgetni.

– Jó. Közben nőni is fogunk, meg okosodni is, hát biztosan még többet fogunk tudni egymással beszélgetni.

És ezzel el is búcsúznak egymástól az apróságok.

(Ifjúság és Élet, 1930/31, vol.6, no.8, p.175-177)